

Antropologija globalizacije (VI)

Preživljavanje, opstanak, saživljavanje

Iz knjige francuskog etnologa i političkog antropologa, koja je u biblioteci XX vek objavljena prošle godine u prevodu Ane A. Jovanović, *Dani* u nekoliko brojeva objavljuju dijelove III poglavlja, koje se bavi političkim aspektima globalizacije

Piše: **Mark Abeles**

U KONTEKSTU GLOBALIZACIJE i njene mreže međuzavisnosti, saživljavanje više nije glavni cilj društvenih bića koja su sada sebi zacrtala drugi prioritet. Može se postaviti pitanje da li su teorije na koje se obično pozivamo zaista uzele u obzir mogućnost takve promene kursa. Nije slučajno što čujemo da se o globalizaciji govori na nov način, uz ozbiljno razmatranje prirođenih joj i od nje nerazlučivih nepovoljnih strana; ozbiljno se uzimaju i pretnje koje ona nadvija, ne samo nad prirodom nego i nad društvom. Sa antropološkog stanovišta, ovo je vodilo preispitivanju koliko su i dalje umesni neki uvreženi stavovi koji su predstavljali doskorašnje smernice za analize i teorije čiji je predmet bila politika u savremenom društvu. Jer, danas se moramo suočiti sa očiglednom činjenicom da svest o opasnosti i nesigurnosti nije isključivo fenomenološka datost. Ta svest pokreće ceo jedan znatno veći skup briga, čime se u potpunosti menja odnos jedinice prema politici shvaćenoj kao kolektivno dejstvo. Ovo pak znači da se više ne sme zanemarivati, u okviru našeg zanimanja za složene odnose među instancama moći, uticaj kakav imaju naše spontane predstave, kao što se ne smeju zanemariti ni tanani vidovi ekspertize koji to dejstvo iznova problematizuju, radi anticipiranja budućnosti i mera predostrožnosti.

Upravo zato je pojam saživljavanja postao neophodna pojmo-

vna karika u lancu. On nam može pomoći da razmišljamo o onom istorijsko-političkom okruženju u kojem je došlo do obrušavanja stene kakvu je za zapadna društva predstavljala zaštitnička nacionalna država sa svojom čudesnom moći. Nije neobično što je njeno survavanje teško pogodilo jedinice, tako da je kod njih posledica bila gubitak orijentira: u ravni socijalnih odnosa, kolektivna povezanost slabi jer je izgrađena u institucionalnom okviru čije su pukotine sve upadljivije; u teritorijalnom smislu, granice zahvaljujući kojima su jedinice sebe promišljale i doživljavale kao zajednicu sada se brišu, otvarajući se širom ka ogromnom i prilično nejasnom svetu. U velikoj meri je država, kakve god stvarne moći da su joj bile, predstavljala prostor premrežen verovanjima; zapravo je preuzela, nekad i u napetim uslovima, štafetu od verskih institucija, pa je stoga imala ogromnu simboličku snagu. Država nije ovaploćivala samo sposobnost pružanja pomoći; ona je takođe bila otelotvorenje sigurnosti u pogledu budućnosti.

Ono što nestaje krajem 20. veka upravo je "ta sposobnost kontrolisanja budućnosti", zahvaljujući čemu je socijalna država trijumfovala u godinama ekonomskog rasta posle završetka Drugog svetskog rata, i što je tada podstaklo nadu i veru u socijalni napredak. U novonastalim okolnostima gasi se, međutim, baš taj mehanizam koji je jemčio za koherentni sled između moga sadašnjeg života i moje budućnosti. Problem nije u

upravljanju, zato što je na tom polju država i dalje delotvorna. Ne osporava se ni ono što je nadležnost policije. Drugim rečima, više nije ovde umesno govoriti o saživljavanju, a ni politička teorija nema pravi odgovor na pitanje kakav stav treba da zauzmu subjekti spram budućnosti. Zato se vrlo okrutno postavlja pitanje preživljavanja, jer se kod ljudi ugnezдила nesigurnost; ona je u sukobu sa nadom u mogućnost boljeg i dužeg života kakvu su podstakla naučna i tehnička dostignuća.

Budućnost kao stalno prisutan i opravdan znak pitanja, u situaciji kada raste broj činilaca neizvesnosti: eto to je perspektiva koja uobličava naš današnji odnos prema politici. Namerno koristim pojam preživljavanja, za razliku od ideje opstanka koja odgovara elementarnoj strukturi opisanoj kod Elijasa Kanetija. Za njega je opstanak povezan sa snagom. Onaj ko je opstao oseća se utoliko jačim što se veći broj leševa nagomilao oko njega. Zadovoljnim pogledom osmatra prošlost i sve opasnosti kojima je umakao. Opstanak se definiše kao pogled unazad. Za razliku od toga, upravo obrnuto, preživljavanje je pogled ka unapred, ka onome što će biti: to je projekcija u budućnost. Tu sve upućuje na privremenost, na neizvesnost povodom onoga što dolazi i što je možda bez budućnosti. Uz svu štetu koju je progres doneo, pod udarima nesigurnosti u njenim mnogobrojnim oblicima, budućnost se pretvorila u pra-tnju. Kako izbeći neizvesnost? Ta-

Ono što nestaje krajem 20. veka upravo je "ta sposobnost kontrolisanja budućnosti", zahvaljujući čemu je socijalna država trijumfovala u godinama ekonomskog rasta posle završetka Drugog svetskog rata

ko se učvrstio magloviti uvid da nijedna instanca nije stvarno kadra da otkloni tu senku gusto nadvijenu nad sadašnjom.

GLOBALPOLITIKA I PITANJE

OPSTANKA: Uloga transnacionalnih institucija kakve su danas Svetska trgovinska organizacija, Ujedinjene nacije i Međunarodni monetarni fond nije samo da budu funkcionalne u globalnom sistemu. Jer, došlo je do takvog preustrojanja političke sfere da rezultat nije ni potpuno odumiranje nacionalne države sa novim svetom bez suvereniteta, niti su se pak upravljački mehanizmi, ranije isključivo fokusirani na teritorijalnost, samo podigli i prilagodili novonastalom stanju. Zato se diskursi tradicionalno usmereni na dijalektiku moći i društva bave tom promenom razmera upravljanja (gde je moć lokalizovana? koji je danas pertinentni politički prostor? itd.), u potrazi za nečim što nije moguće povratiti ili iznaći: a to su red i sklad u kojima bi socijalni element ponovo zadobio kontrolu nad tom sve daljom i zagonetnijom moći, što bi dovelo do otklanjanja neravnoteža i nejednakosti. Svim takvim teorijskim i političkim razradama zajedničko je to što ostaju u okvirima logike saživljavanja, dok su prakse sa kojima smo suočeni delatne na horizontu preživljavanja. Ako od Mišela Fukoa preuzmемо razlikovanje koje je napra-

O autoru

Mark Abeles je francuski etnolog i politički antropolog. Mentor u radu na doktorskoj tezi bio mu je Klod Levi-Stros. Od 1979. do 1995. godine radio je kao rukovodilac istraživanja u Laboratoriji socijalne antropologije u Parizu, a 1995. godine u tom gradu osnovao je Laboratoriju za antropologiju društvenih ustanova i organizacija (LAIOS) i bio njen direktor do 2010. godine. Danas je Abeles direktor Francusko-argentinskog centra u Buenos Airesu. Neke od njegovih novijih knjiga: *Etnolog u Narodnoj skupštini (Un ethnologue a l'Assemblée, 2000)*, *Novi bogataši. Etnolog u Silikonskoj dolini (Les Nouveaux Riches: un ethnologue dans la Silicon Valley, 2002)*, *Politika preživljavanja (Politique de la survie, 2006)*, *Peking 798 (Pekin 798, 2011)*. Pre ove knjige, u Biblioteci XX vek 2001. godine objavljena je Abelesova *Antropologija države (Anthropologie de l'Etat, 1990)*.

vio, reći ćemo da te prakse pripadaju "pastoralnoj" dimenziji moći i više se obraćaju "živim jedinkama" nego "civilnim subjektima". Ako se povodom postojeće mreže transnacionalnih ustanova i organizacija može govoriti kao o globalnoj upravi, ona nije inkluzivna reorganizacija u smislu vlasti koja natkriljuje postojeće. Takvo viđenje ostaje, naime, u okvirima problematike saživljavanja, koja Imperiju smatra konačnim ostvarenjem globalnog upravljanja. Ovim stavom samo se dalje razrađuje teorijski konstrukt koji pripada istoj paradigmi kao i država filozofa, što je forma čiji je cilj organizovanje života svih građanskih subjekata. Međutim, u društvima gde je pretnja postala sastavni deo sadašnjice, pitanja života i opstanka odsad se javljaju kao ključna na jedan nov, sasvim drukčiji način. Tu ideje ravnoteže i rasporeda, pravde i prava, svoj smisao dobijaju tek u perspektivi predstojećih opasnosti i predostrožnosti.

Tema dugoročnog opstanka nije slučajno tako duboko ukorenjena u raspravi o nejednakostima i odnosima između moći i društva. Na primer, izveštavajući o zastrašujućoj neravnoteži između bogatih i siromašnih zemalja, brazilski predsednik piše: "Solidarisanje sa životom mora uvek da trijumfuje nad mehanizmima smrti. Dugovi treba da se vraćaju, ali njihova otpлата ne sme značiti eutanaziju nad dužni-

kom. Oni koji imaju višak flnansijskog bogatstva moraju uzeti u obzir činjenicu da društveni deficit pogađa tri četvrtine čovečanstva". Ko je dužnik kome? Siromašna zemlja kojoj su bogati dali pozajmicu, ali koja se svakim danom sve više zagibljuje? Ili bogati koji diktiraju svetu svoje zakone i ubiraju profit od nejednakosti? Time što još jednom pokreće pitanje društvenog deficita, brazilski predsednik ne želi samo da iznova kopa po staroj rani. Dok priziva nužni povratak ravnoteže i preustrojanje društva, on izričito naglašava da se radi o životu ("solidarisanje sa životom") i smrti (nužnost pobede nad "mehanizmima smrti").

Ove reči ne samo da nisu bezazlene, nego zahtevaju našu punu pažnju. One jasno upućuju na pitanje preživljavanja; u ime toga, njihov autor smatra da nije moguće zadržati tradicionalne raskole time što će odsustvovati iz Davosa, a zbog činjenice da je jedan od ključnih učesnika skupa u Porto Alegreu. Simbolički gledano, reči iz njegovog govora i stav koji odatle proizlazi izravno nas uvode u višedimenzionalnu problematiku - neko će reći, doduše, u problematični dualizam; jer, brazilski predsednik izričito tvrdi da prihvatanje zahteva da se "solidarišemo sa životom" podrazumeva pojačano prisustvo u novim sferama transnacionalne politike.

Za razliku od istovremenog

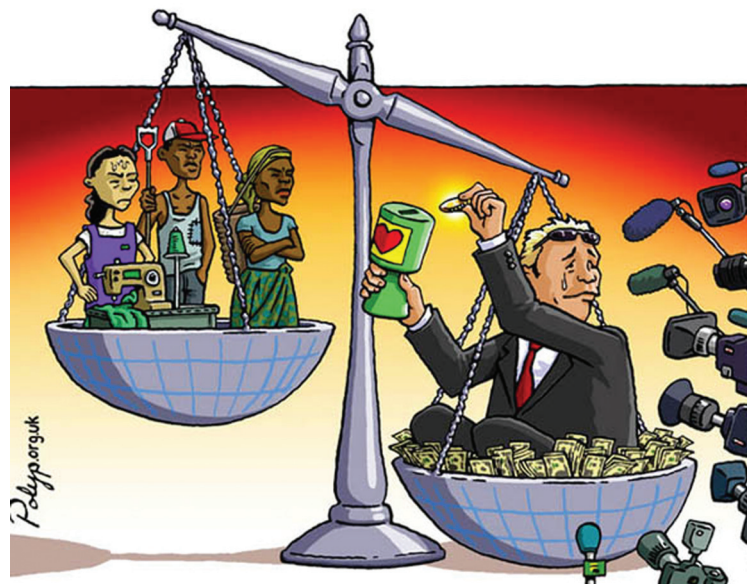
upravljanja živim jedinkama i civilnim subjektima, što je svoj vrhunac imalo u državi blagostanja, njihovo razdvajanje dovelo je do toga da se, u našem današnjem historijskom okruženju, pojavi pitanje preživljavanja i njegovog širenja u političkom prostoru koji se, doduše, donekle poklapa sa tradicionalnim područjem "međunarodnih odnosa," ali ga ipak na svim stranama nadilazi. Taj se prostor zgušnua, u neku ruku interiorizujući antropološku strepnju pred svakovrsnim pretnjama, od terorizma pa do ekološke ranjivosti planete, i to u času kada forma nacionalne države nije kadra da ponudi zadovoljavajući odgovor na pitanje ljudskih prava. U svom dijalogu sa Habermasom, a povodom terorizma i događaja od 11. septembra, Žak Derida pravi poređenje načina na koji se smrt i razaranje začinju unutar društva - sa autoimunim procesom u organizmu. Bolest ne dolazi spolja, nije plod neke zaraze: živi organizam radi na uništenju sopstvenog zaštitnog sistema.

Po mišljenju ovog filozofa, retrospektivnu percepciju 11. septembra karakteriše to što se on ne doživljava samo kao agresija, bez sumnje nasilna ali završena, već kao događaj koji otvara put ka potencijalno gorjoj budućnosti, ispunjenoj još većim pretnjama. "Posredi je trauma i, samim tim, događaj čija temporalnost niti je posledica onoga što je sad prisutno, niti sadašnjice koja je prošla, već jedne buduće nepredstavljenosti". Prema tome, uvrežio se strah od još goreg - od bakteriološkog ili nuklearnog napada. "Trauma je izazvana budućim, pretnjom od predstojećeg većeg zla, a ne toliko agresijom koja je prošla i 'završila se'. U tom kontekstu, Derida ističe ulogu međunarodnih institucija, "koliko god da su nesavršene" i govori o mogućnosti uspostavljanja "nekog novog vida univerzalnog suvereniteta, ne nužno državnog tipa". Povodom onoga što sam određuje kao "utopijsko", ovaj filozof se zapitao treba li nazvati "bogom-koji-će-se-pojaviti" taj "poslednji oblik suvereniteta, koji bi pomirio apsolutnu pravdu i apsolutno pravo". I pominje, u tim okvirima, "mesijanstvo bez mesijanizma".

Kada Derida povezuje zamisao o međunarodnom pravno-političkom prostoru sa nečim "što-će-se-pojaviti" i čije ostvarenje zavisi od "mogućnosti te nemoguće stvari", tu nije reč o verbalnoj predostrožnosti. U tome treba videti

želju da se ukaže na to koliko je teško izbeći da se nova dimenzija globalpolitičkog ne pojednostavi, time što bi se svela isključivo na institucionalno stanovište. Globalpolitička sfera stavlja nas u okvire anticipiranja; ona je u znaku nedovršenosti. Ne možemo je opisati preko odnosa snaga niti promišljati kao nadržavni oblik upravljanja. Ona se donekle konstruiše nezavisno od sveta teritorijalnih podela i ne nameće se državama i klasičnim mehanizmima suvereniteta u vidu nekakvog natkriljujućeg, višeg oblika vlasti. Između nacionalne države i globalpolitičke ravni postoji ista polarizovanost kao između ustrojstva saživljavanja i preživljavanja. Danas se globalpolitička sfera nalazi u velikoj zavisnosti od nacionalno-državnih strategija. Međutim, kao što pokazuju rezultati inicijativa vezanih za ekonomiju opstanka, globalpolitička sfera nameće vlastito ustrojstvo i vrši pritisak na vlasti, koje su kadre da je samo delimično kontrolišu. Globalpolitička sfera nagriza suverenitet; tako se može objasniti način na koji se nameću teme zastupljene u nevladinim organizacijama.

Na polju konkretne prakse, ovakvo preusmerenje ciljeva kolektivne aktivnosti - nastalo sa stvaranjem globalpolitičke sfere - odražava se kroz promene u sprovođenju nekih tehnika upravljanja. Primitan je sve veći broj aktera koji intervenišu u prostoru mrežne povezanosti, gde promena instance upravljanja utiče na preformulisanje problema i načina odlučivanja. "Akcija u svetu neizvesnosti" podrazumeva promenu odnosa između političara i stručnjaka, kao i uključivanje parametara koji izmiču dejstvu države. U tom pogledu, reč je slučaj mobilisanja povodom klimatskih promena. Lako je pokazati kako je razrada modela klimatskih promena odigrala presudnu ulogu u procesu pregovora koji su doveli do prekretnice - Zemaljskog samita u Rio de Žaneiru. Istovremeno, ti su modeli postali i činilac neslaganja između zemalja Severa i Juga: predstavnici ovih drugih kritikovali su globalni model koji je, po njima, prikrilo razlike u korist prvih, time što je u pogledu emisije štetnih gasova i uništenja ozonskog omotača izjednačio Sever i Jug. Jer, po njihovom mišljenju, u prvom slučaju radi se o emisiji gasova iz "luksuza", dok se u drugom slučaju to čini radi opstanka. Poistovećenjem

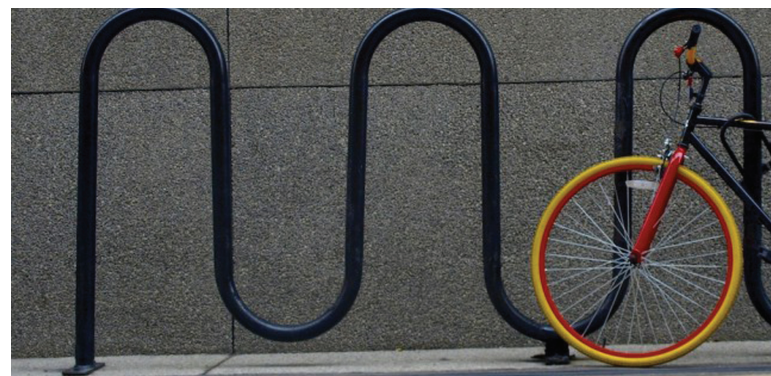

Severa i Juga u okviru istog modela, prezrene su i prenebregnute postojeće nejednakosti.

Ova rasprava povodom neutralnosti modela jasno pokazuje da pitanje održivog razvoja, u datom slučaju klimatskih promena - kao i većina tema vezanih za politiku opstanka - otvara prostor za kontroverze karakterističan kako po šarenilu učesnika (tu su predstavnici pojedinih država i međunarodnih organizacija, stručnjaci, ekonomski lobisti, nevladine organizacije), tako i po tome što se naučni diskurs ubacuje u središte političke arene. Globalpolitička sfera nije samo mesto za razmenu argumenata; u njoj se ujedno pregovara o smernicama koje će se postepeno nametati na lokalnom i nacionalnom nivou. Te aktivnosti neposredno utiču na plan rada pojedinih vlada. One takođe stvaraju i nove instrumente, "pojmovne rešetke" koje omogućavaju da se nezavisno od državnih granica menjaju osnovni pravci upravljanja zemljom.

TAKO JE ANELIZA RILS jasno pokazala da se na području ljudskih prava, izvan državnih birokratija, pojavila nova normativna logika najpre u okrilju međunarodnih organizacija, a zatim i unutar državnih uprava. U poređenju ko-

Konkretizovanje globalpolitičkog na emotivnoj ravni ponekad poprima vid kičerajskog spektakla, čudne mešavine zbog toga što se na istom mestu i radi istog cilja nadu učesnici iz sasvim različitih područja. To je bio slučaj sa panelom na estradnom forumu u Davosu

Derida: Bolest ne dolazi spolja, nije plod neke zaraze: živi organizam radi na uništenju sopstvenog zaštitnog sistema

je su napravili između dva socijalna programa pokrenuta u razmaku od deset godina od strane indijske vlade, Ahil Gupta i Aradana Šarma izneli su na videlo koliko su danas u praksi prisutni uticaji ideoloških govora i normi koji se šire preko Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda, menjajući vremenom pogled na stvarnost. U ovom drugom, skorijem programu, naglašava se koliko je važno učešće stanovništva; ključni pojam je empowerment. Ljudi moraju sami sebe da izdržavaju, da preuzmu odgovornost za svoj život, da postanu u punom smislu reči socijalni akteri. Za razliku od mehanizama svojstvenih državi blagostanja, nametnut je sada neoliberalni pristup koji prednost daje individui i saobražava se zahtevima politike strukturalnog prilagođavanja gde se takođe poziva na preuzimanje "odgovornosti" (poziv je upućen državama u razvoju). To zaravno širenje ideja dovoljno govori po sebi i pokazuje koliko je važno podstaći razvoj etnografije koja bi se bavila transnacionalnim političkim univerzumom. Osim toga, važno je specifičnost globalpolitičke sfere promišljati ne po obrascu nekakve superdržave, već kao induktora normi, transverzalnih pojmova, diskusionih parametara i elemenata pregovaranja koji se šire svim društvenim porama i nadahnjuju one koji upravljaju.

Globalpolitička sfera ne svodi se na skup instanci gde se vode pregovori i donose odluke. Ona je i pozornica gde se konkretizuje kolektivna snaga sačinjena od napetosti pa i sukoba, i gde se akteri mobilisu iz veoma raznorodnih područja. Njihovo učešće na toj sceni sasvim je raznolikog sadržaja: može izražavati nasilje i sukobe, ali i ponuditi građu za jednodušno ukazivanje humanitarne pomoći. Na jednoj strani su masovni altermondijalistički protesti u vreme održavanja samita bogatih zemalja, a na drugoj pokreti saosećanja sa ugroženima, priliv donacija i dobrovoljne akcije kada velike kataklizme pogode neki deo planete.

Tu spektakularnu dimenziju globalizacije ne treba potcenjivati. Moderno doba je prebrzo pleistovećeno sa razočarenjima planetarnih dimenzija; upravo antropolog može da vrati simbolički značaj velikih planetarnih emocija prilikom elementarnih i humanitarnih katastrofa: reagovanje na cunami koje je zahvatilo celu zemaljsku kuglu bilo je odraz jedne

dublje strepnje, povezane sa opstankom ljudske vrste. Svetost verskog karaktera ovde se vratila i ispoljila u milosrdnim delima i želji da se daruje i pomogne.

Širinu karitativne reakcije ne treba smatrati pukim epifenomenom, reakcijom objašnjivom samo na osnovu kontekstualnih elemenata. Treba ozbiljno razmotriti način na koji se pitanje opstanka danas nameće kao zalag građanskog statusa, globalno i lokalno. Činjenica da antropološka strepnja vezana za opstanak vrste može trajno promeniti ne samo našu predstavu o svetu nego i načine političkog delovanja, uvodeći nove prioritete, rasprave i inicijative, treba da predstavlja građu za razmišljanje svima koji se danas pitaju o budućnosti odnosa jedinice i kolektiva, političkog i svetog.

Konkretizovanje globalpolitičkog na emotivnoj ravni ponekad poprima vid kičerajskog spektakla, čudne mešavine zbog toga što se na istom mestu i radi istog cilja nađu učesnici iz sasvim različitih područja. To je bio slučaj sa panelom koji je, na estradnom forumu u Davosu, okupio ova lica: brazilskog predsednika Lula upravo pristiglog iz Porto Alegrea, engleskog ministra finansija Gordona Brauna, tanzanijskog predsednika Benjamina Mkapa i Bila Gejtisa, najbogatijeg čoveka sveta. Zajedno su se našli da bi učestvovali u jednoj od ključnih sesija posvećenih siromaštvu u svetu. Naizmenično su objašnjavali koliko novca nedostaje da bi se iskorrenilo siromaštvo u Africi i one bolesti koje, poput paludizma, svakodnevno ubijaju hiljade dece; svi su se požalili kako je pomoć namenjena razvoju nedovoljna, u nedostatku stvarne političke volje za podrškom. Publika, sastavljena od svetskih ekonomskih glavešina, pažljivo sluša; najednom, za reč se javlja i prisutnima u dvorani obraća glumica Šeron Stoun, pozivajući učesnike da daju novčane priloge u ovu svrhu. U svega nekoliko minuta, dobila je milion dolara.

Preko raznih manifestacija, od ovakvih karitativnih egzibicija pa do masovnih pokreta, u sukobljavanju glasova moćnih i siromašnih, globalpolitička sfera ukazuje na neizvesnost kakva je zavlada la svetom, sugerišući moguće izlaze i predlažući inicijative kadre da zaleče katastrofalne posledice nastale usled stalno istog reprodukcijom naših društava.

Nije ovde dimenzija svetosti

slučajno prisutna, čak u toj meri da su se mobilizacije podstaknute velikim kataklizmama mogle uporediti sa ritualima iskupljenja. Time što uključuje neizvesnu budućnost i strah od nje, globalpolitička sfera ne aktivira u svoje svrhe samo naučnu i stručnu javnost, mada su one sve prisutnije u područjima koja se bave održivim razvojem i borbom protiv siromaštva. Naime, među izazvanim emocijama, sve važnije postaju vera i nada. Kada povezuje zamisao o bogu-koji-će-se-pojaviti u budućoj demokratiji koja će biti u znaku prevazilaženja nacionalnog državnog suvereniteta, Derida na svoj način ponavlja aporije stvorene mondijalizovanim političkim prostorom. Dok je u okviru problematike saživljavanja rastavljanje verskog i političkog našlo svoju suštinu u laičkom idealu odvajanja crkve od države, čime se težilo odeljivanju sveta vere od upravljanja državom, u okvirima tematike preživljavanja ova vrsta razdvajanja postaje problematična. Propusnost između svetog i profanog očituje se isto tako u velikim medijskim ceremonijalima kao i u raspravama o mondijalizaciji. Poklonici kosmopolitizma ili altermondijalizma ne oklevaju, kako smo videli, da prizivaju raj na zemlji ili lik svetog Franje Asiškog.

Ozbiljno razmatranje složenosti globalpolitičke sfere, njenog višedimenzionalnog karaktera, pluralizama područja gde se ona ispoljava - to je izazov upućen antropologiji. U prošlosti je ona dokazala svoju sposobnost da opiše ustrojstva gde je raspored moći i vlasti trebalo sagledati ne kroz državu, već drugojako. Danas se pred antropologiju postavlja zadatak da o posledicama globalizacije ne razmišlja samo u okviru institucionalnih preobražaja, već da nastoji na preciznom uočavanju i opisivanju izmenjenih praksi i predstava iz perspektive preživljavanja.

U tom cilju, više nego ikada do sada, etnografija postaje dragoce na istraživačka disciplina koja omogućava bolji opis novog načina političkog dejstva, na mestima i u oblicima čije proučavanje zahteva rad na dve ravni, pojmovnoj i empirijskoj. Time što se upuštaju u istraživanje mreža transnacionalnih moći i njihovih protivteža, antropolozi otvaraju nove oblasti rada, čime doprinose jasnijem profilisanju glavnih elemenata, posledica i političkih učinaka globalizacije. **(Kraj)**